

Науковий вісник Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.
Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies.
Series: Economical Sciences

ISSN 2519-2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e9224

UDC 338.43:005.336]:351.863(477)

Priority directions for the development of the potential of the agrarian sector in the system of economic security of Ukraine

S.I. Urba

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Article info

Received 12.02.2019

Received in revised form
14.03.2019

Accepted 15.03.2019

Ivan Franko National University of
Lviv, ave. Freedom, 18,
Lviv, 79000, Ukraine.
Tel.: +38-067-682-97-24
E-mail: urb25@ukr.net

Urba, S.I. (2019). Priority directions for the development of the potential of the agrarian sector in the system of economic security of Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 21(92), 141–146. doi: 10.32718/nvlvet-e9224

The article examines the importance of the existing potential of the agrarian sector of the Ukrainian economy, the use of which is insufficient, given the results of its functioning in the system of economic relations. The basic preconditions, which complicate the processes of effective realization of the potential of the domestic agrarian sector in the system of providing economic security, are determined. Particular attention is paid to the problematic issues that form the destabilizing impacts on the development of the potential of the agrarian sector. It is noted that the incompleteness of agrarian reform and long-term transformation processes in the agrarian sector of the economy, the absence of a rationally organized market of agricultural land in Ukraine, the lack of development of vertically-integrated structures of the formation of value added connecting chains, complicate the processes of effective realization of the potential of the domestic agrarian sector. It is argued that in order to increase the economic, social and environmental efficiency of the functioning of the agrarian sector and the realization of its potential, it is expedient to adhere to certain strategic priorities that will ensure the strengthening of economic security. The article proposes a comprehensive implementation of the measures and the expected effect of the implementation of priority directions of development of the potential of the agrarian sector in the system of ensuring economic security of Ukraine.

Key words: agrarian sector, potential, potential of the agrarian sector, business entities, agrarian market, land relations, economic security, strategic priorities.

Пріоритетні напрями розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України

С.І. Урба

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

У статті висвітлено важливість наявного потенціалу аграрного сектора економіки України, використання якого є недостатнім, з огляду на результати його функціонування у системі економічних відносин. Визначено основні передумови, які ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки. Особливу увагу приділено проблемним питанням, які формують дестабілізуючі впливи на розвиток потенціалу аграрного сектора. Зазначено, що незавершеність аграрної реформи та затяжні трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки, відсутність в Україні раціонально організованого ринку земель сільськогосподарського призначення, нерозвиненість вертикально-інтегрованих структур формування сполучних ланцюгів створення доданої вартості ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора. Аргументовано, що з метою підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності функціонування аграрного сектора та реалізації його потенціалу доцільним є дотримання визначених стратегічних пріоритетів, які гарантуватимуть зміцнення економічної безпеки. У статті запропоновано комплексне впровадження заходів та очікуваний ефект імплементації пріоритетних напрямів розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: аграрний сектор, потенціал, потенціал аграрного сектора, суб'єкти господарювання, аграрний ринок, земельні відносини, економічна безпека, стратегічні пріоритети.

Вступ

Аграрний сектор економіки Україна володіє значним потенціалом, що обумовлено наявністю сприятливих природно-кліматичних умов, вигідним географічним й логістичним розташуванням, високою родючістю ґрунтового покриву, потужним людським капіталом сільських територій, усталеними традиціями господарювання населення в сільському господарстві, що сформувалися історично. Водночас, ефективність використання наявного потенціалу аграрного сектора є недостатнім, з огляду на результати його функціонування у системі господарських відносин національної економіки. Зокрема, слабо задіяними є можливості природно-ресурсних потужностей, недостатнім рівнем розвитку характеризується тваринницька галузь, низькою є частка продукції з високою доданою вартістю, обмеженими параметрами розвитку характеризується харчова й переробна галузі аграрного сектора, надмірною є сировинна спрямованість вітчизняного аграрного експорту, незадіяними є резерви становлення горизонтально-вертикальних інтеграційних аграрних кластерів, досі несформованим залишається ринок обігу земель сільськогосподарського призначення. Такі передумови ускладнюють процеси ефективної реалізації потенціалу вітчизняного аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Метою статті є окреслення основних проблемних питань, які формують дестабілізуючі впливи на розвиток потенціалу аграрного сектора та визначення стратегічних пріоритетів, які передбачають комплексне впровадження заходів для підвищення ефективності реалізації потенціалу аграрного сектора економіки України.

Методологія та методи дослідження

У процесі підготовки статті використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, а саме: логічний метод, монографічний метод, метод аналізу та синтезу.

Результати та їх обговорення

Фактична незавершеність аграрної реформи та важкі трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки зумовили до формування ірраціонального розподілу прав власності на засоби виробництва в аграрному секторі між основними суб'єктами господарювання. Це призвело не лише до появи структурно-галузевих дисбалансів виробництва сільськогосподарської продукції між основними категоріями виробників останньої, але й зумовило появу деструктивних процесів функціонування аграрного сектора економіки, ускладнення гарантування ведення добросовісної конкуренції в галузі, надмірної концентрації ресурсних потужностей в користуванні одного власника, зниження соціальної спрямованості суб'єктів

господарювання, поглиблення проблеми ірраціонального природокористування та виснаження природно-ресурсного потенціалу вітчизняних сільських територій (Rusan, 2018). Знижує параметри ефективності використання та нарощування потенціалу вітчизняного аграрного сектора України недостатній рівень інвестиційної привабливості останнього, що зумовлено дестабілізуючим впливом ряду деструктивних чинників, серед яких відсутність надійних механізмів гарантування прав інвестора та захисту приватної власності на засоби виробництва, незавершена реформа судочинства, лобювання комерційних інтересів представників потужного агробізнесу в органах державної влади, загострення проявів рейдерських захоплень майна суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Стимує реалізацію потенціалу аграрного сектора економіки відсутність в Україні раціонально організованого ринку земель сільськогосподарського призначення. Це формує спектр дестабілізуючого впливу ризиків і загроз, серед яких поглиблення процесів ірраціонального використання сільськогосподарських угідь і зниження рівня їх родючості, перешкоджання впровадження довгострокових інвестиційних проектів в аграрній сфері, реалізація корупційних схем зміни цільового призначення сільськогосподарських угідь, розвиток тіньового ринку землі, використання інструменту емфітевзису для фактичного придбання сільськогосподарських угідь (*Analitychna dopovid' do Shhorichnogo Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2018). Проблема несформованості ринку обігу земель сільськогосподарського призначення дестабілізує процеси забезпечення не лише економічної, але й національної безпеки держави у зв'язку з ризиками надмірної концентрації площ сільськогосподарських угідь у власності однієї особи, придбання землі іноземцями, часткової монополізація окремих сегментів аграрного ринку.

Проблемним аспектом є нерозвиненість вертикально-інтегрованих структур формування сполучних ланцюгів створення доданої вартості в аграрному секторі, що перешкоджає зміцненню конкурентних переваг вітчизняного аграрного сектора економіки як на внутрішньому, так і зовнішньому продовольчому ринках. Ускладнює становлення процесів ефективної реалізації потенціалу аграрного сектора нерозвиненість мережі об'єктів логістичного забезпечення, що стримує вихід суб'єктів господарювання на продовольчий ринок, активізує появу на ринку надмірної кількості посередницьких структур, максимізує транзакційні витрати господарюючих суб'єктів аграрного сектора, знижує оперативність виробничо-господарських процесів і посилює інертний характер функціонування останніх, поглиблює дисбаланси розвитку аграрної сфери як на галузевому, так і регіональному рівнях.

Нарощення масштабів реалізації потенціалу аграрного сектора економіки має здійснюватися в контексті підвищення економічної, соціальної та екологі-

чної ефективності його функціонування. Своєю чергою, це передбачає не лише пошук й залучення незадіяних резервів покращення ресурсної підтримки аграрного сектора, але й гарантування соціальної та екологічної справедливості розподілу матеріальних благ в аграрному секторі економіки між її ключовими суб'єктами та сільським населенням. Підвищення ефективності реалізації потенціалу аграрного сектора економіки України передбачає доцільність дотримання стратегічної орієнтації на досягнення таких пріоритетів:

1) подолання структурно-виробничих диспропорцій розвитку аграрної сфери, збалансування галузевого виробництва сільськогосподарської продукції за основними категоріями виробників, формування механізмів і стимулів щодо завершення трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки;

2) покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, популяризація конкурентних переваг останнього на внутрішньому та зовнішньому інвестиційних ринках, гарантування захисту прав та інтересів потенційного інвестора;

3) формування інституційного базису для поетапного впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, подолання проявів практики тіньового обігу сільськогосподарських угідь, мінімізація ризиків надмірної концентрації землі у користуванні одного власника;

4) подолання сировинної спрямованості аграрного сектора, диверсифікація його виробничо-господарської діяльності та формування замкнутих циклів виробництва аграрної продукції з високою доданою вартістю;

5) розбудова мережі об'єктів інфраструктурного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки, покращення логістичної підтримки виробничо-господарської діяльності аграрного сектора, посилення інтеграції вітчизняних логістичних шляхів у систему інфраструктури світового аграрного ринку;

6) розвиток кадрового забезпечення вітчизняного аграрного сектора економіки, підвищення інтелектуально-кадрової складової, вдосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів, подолання стагнаційних процесів розвитку людського капіталу в сільській місцевості;

7) подолання екологічних дисбалансів розвитку аграрного сектора економіки України, узгодження ресурсних потужностей з екологічними ризиками функціонування аграрного сектора, організація засад раціонального природокористування в аграрному секторі;

8) покращення охорони земель сільськогосподарського призначення, запобігання процесам деградації ґрунтового покриву, забезпечення відтворення та збереження родючості сільськогосподарських угідь.

Досягнення визначених стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектора економіки України передбачає доцільність комплексного впровадження таких заходів:

– реалізація інструментів збалансування галузево-виробничих диспропорцій аграрного сектора на засадах формування мотиваційних механізмів і стимулів

щодо розвитку, насамперед, тваринницької галузі (м'ясне та молочне скотарство, свинарство, птахівництво), імплементації засобів державної фінансової підтримки для будівництва тваринницьких ферм, відшкодування частини вартості кредитних ресурсів, виділених на придбання обладнання для догляду за сільськогосподарськими тваринами, надання адресних дотацій на утримання великої рогатої худоби, стимулювання суб'єктів господарювання щодо орієнтації їх на диверсифікацію господарської діяльності в аграрному секторі економіки, впровадження механізмів подолання галузевих диспропорцій розвитку аграрного сектора в просторово-територіальному вимірі з урахуванням специфіки наявного природно-ресурсного потенціалу сільських територій, усталених традицій аграрного господарювання в регіоні та особливостей географічного розташування останнього;

– покращення структури суб'єктного розподілу основних категорій виробників аграрної продукції на засадах орієнтації на досягнення двох стратегічних векторів: перший, передбачає деконцентрацію виробничих потужностей в структурах агрохолдингового типу (мінімізація можливостей проявів монополізації окремих сегментів аграрного ринку, посилення соціальної відповідальності агрохолдингів і спонукання останніх до реалізації масштабних соціальних проєктів, унеможливлення концентрації надмірної кількості сільськогосподарських угідь у користуванні одного власника, у тому числі через залучення інструменту дочірніх компаній, посилення податкового навантаження на агрохолдингові структури); другий, спрямований на зменшення частки господарств населення у структурі виробництва валової продукції, шляхом реалізації мотиваційних механізмів і стимулів у членів господарств населення до юридичної реєстрації останніх, як фермерських господарств чи малих сільськогосподарських підприємств, підтримки розвитку інтеграційних і кооперативних процесів у сільському господарстві, збільшення частки товарної продукції, роз'яснення серед сільського населення наявних конкурентних переваг і можливостей у випадку юридично формалізованого господарювання, а також інформування щодо соціальних ризиків ведення виробничої діяльності як незареєстрованих суб'єктів господарювання тіньового сектора економіки;

– забезпечення неухильного дотримання базових засад ведення добросовісної конкуренції на аграрному ринку серед основних категорій виробників сільськогосподарської продукції через реалізацію інструментів ринкового партнерства, удосконалення інституційного базису регулювання відносин між контрагентами, посилення соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу, стимулювання поширення практики реалізації спільних ринкових проєктів, підвищення штрафів і санкцій за прояви порушення правових норм антимонопольного законодавства України, унеможливлення виникнення, так званих, змов на ринку між потужними виробниками сільськогосподарської продукції, диверсифікації джерел доступу до закупівлі мінеральних добрив, пестицидів, гербіцидів, засобів догляду за рослинами, елітного насіння, племінних порід сільськогосподарських тварин тощо;

– реалізація механізмів та інструментів покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, що передбачає посилення конкурентних позицій вітчизняного аграрного сектора економіки, популяризацію можливостей та резервів нарощування його природно-ресурсного потенціалу серед ключових суб'єктів міжнародного інвестиційного ринку, поширення реалізації успішних практик і проєктів державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері, формування мотиваційних механізмів і стимулів у керівництві господарюючих суб'єктів аграрної сфери щодо реінвестиції частки отриманого прибутку від збуту аграрної продукції та надання послуг в аграрному секторі, посилення ділової активності та підтримка можливостей сільськогосподарських підприємств щодо залучення інвестиційних ресурсів на фондовому ринку, стимулювання розвитку мережі об'єктів інвестиційної інфраструктури аграрного сектора економіки (інвестиційні біржі, фінансові установи, кредитні спілки, інвестиційно-консалтингові служби), пошуку можливостей щодо залучення інвестиційних ресурсів із джерел надання міжнародної грантової допомоги, популяризації в засобах масової інформації успішних практик реалізації масштабних інвестиційних проєктів в аграрному секторі економіки;

– забезпечення неухильного та послідовного гарантування дотримання прав інвестора на засадах удосконалення інституційного базису регулювання інвестиційної сфери аграрного сектора економіки, проведення судової реформи, реалізації комплексу силових правоохоронних заходів щодо унеможливлення провадження рейдерських атак на виробничо-господарські процеси суб'єктів господарювання аграрної сфери, імплементації структурно-системних змін стосовно організації прикладних засад функціонування інвестиційного ринку, реалізації засобів налагодження конструктивного діалогу між органами державної влади, суб'єктами аграрного бізнесу та представниками потужних інвестиційних компаній, поширення практики періодичного проведення спеціалізованих міжнародних аграрних інвестиційних форумів, конференцій, ярмарків, у тому числі із залученням представників громадського сектора та науково-технічної сфери;

– проєктування та розробка пріоритетної компромісної моделі функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, яка б максимально задовольняла інтереси всіх суб'єктів аграрного сектора економіки, гарантувала формування базисних передумов для нівелювання загроз економічній та національній безпеці на засадах врахування таких структурних аспектів, як унеможливлення купівлі сільськогосподарської землі іноземцями, обов'язкового встановлення максимального обсягу володіння земельним банком, реалізація механізмів моніторингу і контролю використання сільськогосподарських угідь на умовах дотримання вимог раціонального природокористування;

– забезпечення організаційно-економічної підтримки для горизонтальної та вертикальної диверсифікації господарської діяльності в аграрному секторі економіки в контексті мінімізації ризиків економічної

безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях на засадах імплементації механізмів освоєння нових видів виробничо-господарської діяльності, впровадження інноваційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, зниження рівня сировинної спрямованості вітчизняного аграрного сектора економіки, стимулювання створення доданої вартості на засадах диверсифікації виробництва, імплементації передових практик світового досвіду становлення диверсифікованих господарських комплексів в аграрному секторі;

– забезпечення стимулювання процесів покращення інфраструктурного забезпечення функціонування аграрного сектора економіки на засадах удосконалення логістичної підтримки останнього, що передбачає доцільність орієнтації на розбудову мережі дорожньо-транспортного сполучення, розвиток можливостей залучення й використання потужностей залізничного, річкового та морського видів транспорту в аграрній сфері, узгодження матеріальних і нематеріальних логістичних потоків аграрного сектора економіки з можливостями та пріоритетами розвитку об'єктів його інфраструктурного забезпечення, розбудови в регіонах мережі оптових аграрних ринків і бірж, підтримки розвитку складських та елеваторних потужностей аграрного сектора економіки, розбудови регіональної мережі потужних аграрно-логістичних хабів, відкриття оптових продовольчих ринків у регіонах, полегшення доступності виходу малих сільськогосподарських підприємств на аграрний ринок;

– забезпечення підтримки інтеграції логістичних систем вітчизняного аграрного сектора економіки у систему інфраструктурного забезпечення світового аграрного ринку, шляхом підтримки розвитку міжнародних комунікаційних взаємозв'язків, відкриття нових міжнародних пунктів пропуску на державному кордоні, розвитку мережі митних постів у регіонах, автоматизації процесів митного оформлення вантажів і мінімізації людського втручання, активізації підписання на урядовому рівні угод щодо входження об'єктів вітчизняної дорожньо-транспортної системи у структуру міжнародних транспортних коридорів, підтримки й стимулювання розвитку транскордонного співробітництва, реалізації спільних міжнародних інфраструктурних логістичних проєктів;

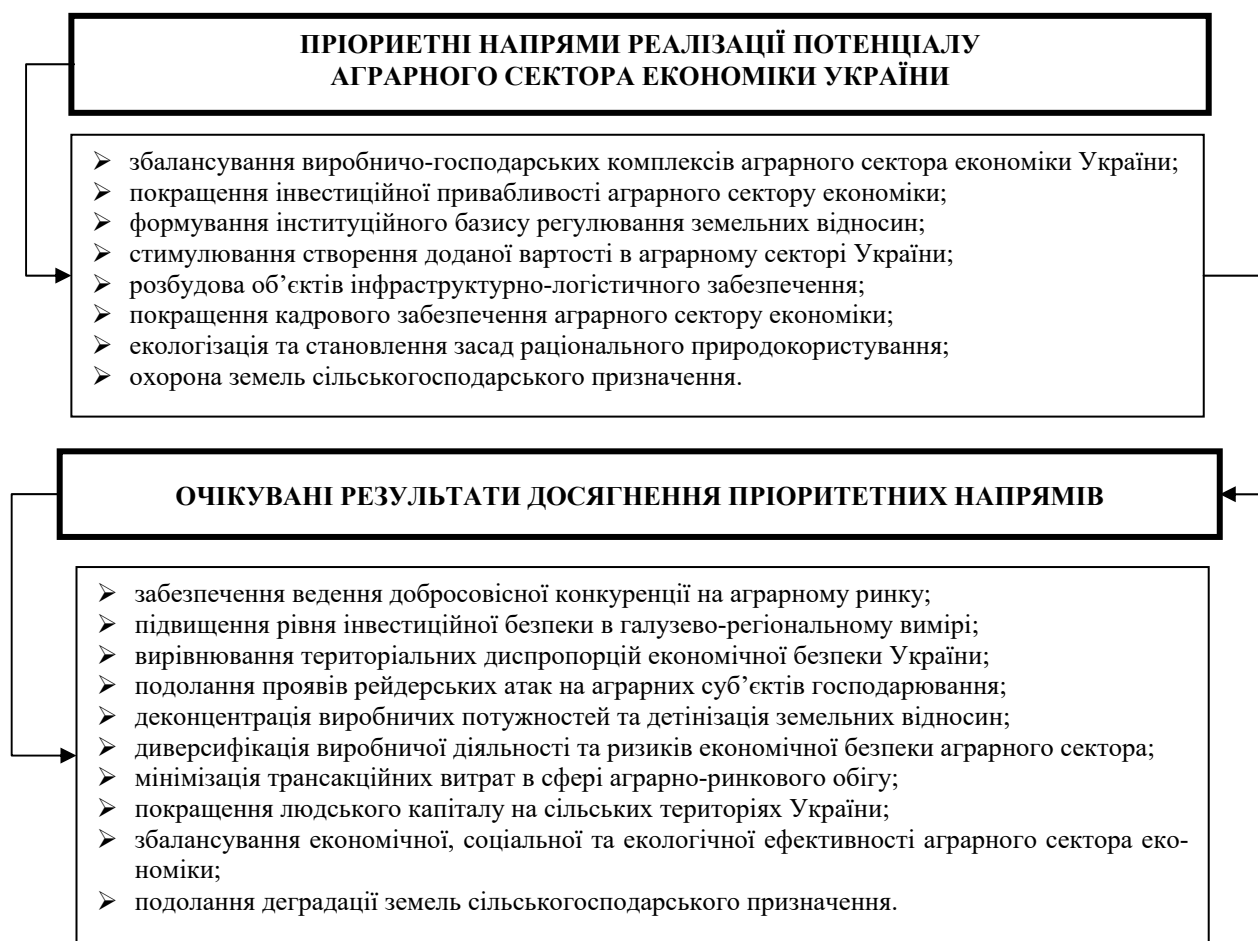
– підвищення ефективності використання кадрового потенціалу аграрного сектора економіки на засадах покращення рівня освіченості серед сільського населення, подолання негативних тенденцій трудової міграції населення із сільських на урбанізовані території, запровадження обов'язкової практики підвищення кваліфікації та підготовки кадрів суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки, посилення ролі кадрових служб у процесах розвитку професійних компетенцій працівників сільськогосподарських підприємств, розбудови мережі спеціалізованих центрів підготовки й навчання фермерів у регіонах, реструктуризації існуючих підходів до організації мотивації праці в сільському господарстві через збалансування використання її матеріальних й нематеріальних інструментів, встановлення трудових квот для працевлаштування в аграрному секторі економіки молодих

спеціалістів без обов'язкової наявності досвіду одразу після закінчення закладу вищої освіти, розширення можливостей для практичного стажування студентів аграрних ЗВО в процесі навчання шляхом підтримки розвитку дуальної системи освіти;

– імплементація механізмів та інструментів становлення засад раціонального природокористування й збереження відтворювальних потужностей природних екосистем для прийдешніх поколінь, що передбачає дотримання науково-обґрунтованих підходів до організації аграрного виробництва, неухильного дотримання системи сівозмін з метою забезпечення підтримки на належному рівні гумусу, стимулювання та підтримки розвитку органічного землеробства, поширення практики страхування екологічних ризиків у випадку настання форс-мажорних ситуацій, зумовле-

них виникненням стихійних екологічних лих і катастроф, формування інституційного базису для посилення рівня відповідальності за порушення чинних норм екологічного законодавства, підняття ставок екологічних зборів і штрафів, впровадження ресурсоощадних технологій замкнутого типу виробництва, які забезпечують можливість організації безвідходного виробництва в процесі господарювання, наближення спеціалізації аграрного виробництва відповідно до специфіки природно-ресурсного потенціалу конкретного регіону.

Реалізація розроблених заходів щодо імплементації визначених пріоритетів функціонування аграрного сектора забезпечить формування ресурсних резервів для зміцнення економічної безпеки України (рис. 1).

Рис. 1. Очікуваний ефект імплементації пріоритетних напрямів розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України

Джерело: розроблено автором

Висновки

Формування ресурсних резервів зміцнення системи забезпечення економічної безпеки України потребує стратегічної орієнтації на досягнення пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора економіки, основними серед яких визначено такі: збалансування галузевої та суб'єктної диспропорцій виробництва аграрної продукції, покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки, поетапний

запуск ринку обігу земель сільськогосподарського призначення, подолання сировинної спрямованості аграрного сектора та збільшення частки виробництва продукції з високою доданою вартістю, розвиток логістично-інфраструктурного забезпечення господарських відносин між суб'єктами аграрного сектора, покращення кадрового забезпечення аграрного сектора економіки, зменшення екологічних дисбалансів і становлення засад раціонального природокористу-

вання в аграрному секторі, забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення.

Таким чином, забезпечення орієнтації на досягнення визначених стратегічних пріоритетів розвитку потенціалу аграрного сектора економіки України сформує передумови для зростання параметрів ефективності реалізації цього потенціалу, підвищення конкурентних позицій вітчизняного аграрного сектора економіки, як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, активізації темпів розширеного відтворення аграрної галузі, що в сукупності гарантуватиме зміцнення економічної безпеки України.

References

- Analitychna dopovid` do Shhorichnogo Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verhovnoyi Rady Ukrayiny "Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2017 rotsi". Kyiv: NISD (in Ukrainian).
- Rusan, V.M. (2018). Shchodo stanu ta problem funkcionuvannia ta rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky Ukrainy: analitychna zapyska. Kyiv: NISD (in Ukrainian).